

ZAKAZ PRZESŁUCHIWANIA OSOBY NIEZDOLNEJ DO SPOSTRZEGANIA I KOMUNIKOWANIA SWOICH SPOSTRZEŻEŃ W POLSKIM POSTĘPOWANIU ADMINISTRACYJNYM

dr. Maciej Podleśny

*Katedra Postępowania Administracyjnego, Wydział Prawa i Administracji
UMCS w Lublinie*

Streszczenie. W artykule omówiono podstawowe zagadnienia związane z bezwzględny zakazem dowodowy odnoszącym się do przesłuchania świadka w ogólnym postępowaniu administracyjnym. Kodeks Postępowania Administracyjnego wprowadza trzy bezwzględne zakazy dowodowe. Jednym z nich jest zakaz przesłuchiwania osoby niezdolnej do spostrzegania i komunikowania swoich spostrzeżeń. W artykule poddano analizie zarówno medyczne jak i prawne aspekty tego zagadnienia posiłkując się zarówno procedurą cywilną jak i karną.

Słowa kluczowe: polskie postępowanie administracyjne, świadek, niezdolność spostrzegania i komunikowania, zakaz dowodowy

I. Kodeks postępowania administracyjnego bezwzględnie wyłącza możliwość przesłuchania w charakterze świadka osoby niezdolnej do spostrzegania i komunikowania swoich spostrzeżeń. Organ jest więc każdorazowo zobowiązany do sprawdzenia czy wobec osoby przesłuchiwanej nie zachodzą przesłanki uniemożliwiające jej przesłuchanie w charakterze świadka.

Zgodnie z treścią art. 82 k.p.a. samoistną podstawę do wyłączenia pewnej osoby z kategorii świadków jest niezdolność tej osoby do spostrzegania i komunikowania swoich spostrzeżeń.

Problematyka spostrzeżeń nieodłącznie wiąże się z pojęciem wrażenie, które to pojęcie jest definiowane jako aktywność receptorów i powstającą w jej wyniku aktywność dróg wstępujących oraz odpowiednich pól w korze mózgowej¹. Natomiast spostrzeżenie jest to aktywność procesów pośredniczących wywołana bezpośrednio przez wrażenia². Spostrzeżenie nie sprowadza się jednak do prostej sumy wrażeń, a towarzyszy mu zawsze jakiś rodzaj rozumienia, czy to konstrukcji, czy też istoty spostrzeganego procesu³. Jest procesem czynnym, zależnym od doświadczeń życiowych danej osoby, a także rodzaju przeżyć związanych z określonym poznaniem⁴. Spostrzeżenie można określić następstwem bodźców wzrokowych, dotykowych, słuchowych i smakowych. Spostrzeżenie wzrokowe jest uzależnione od złożonych ruchów oczu, spostrzeżenie dotykowe od ruchów różnych części ciała, spostrzeżenie słuchowe dźwięków dokonuje się dzięki ruchom głowy, w spostrzeganiu smakowych kluczową rolę odgrywają ruchy warg i języka a w postrzeganiu zapachów zmiany w oddychaniu (obwąchiwanie)⁵. Należy przyjąć, że osobami niezdolnymi do spostrzegania będą osoby reagujące dopiero na bodźce o sile znacznie przewyższającej dolną wartość progową normalną dla danego impulsu u

¹ D.O. Hebb, Podręcznik psychologii, Warszawa 1969, s. 347, przeł. J. Siuta.

² Tamże, s. 347.

³ Z. R. Kmieciak, Oświadczenia procesowe stron w ogólnym postępowaniu administracyjnym, Lublin 2008, s. 173.

⁴ W. A. Gilarowski, Psychiatria, przeł. K. Gerard i inni, Warszawa 1957, s. 44.

⁵ D.O. Hebb, Podręcznik ..., s. 348.

ogółu ludzi¹. Można więc uznać, że jeżeli osoba mająca być przesłuchana w charakterze świadka, co do danego faktu, który można było poznać za pomocą określonego zmysłu a świadek jest całkowicie pozbawiony dokonywania spostrzeżeń za pomocą właśnie tego zmysłu, to organ po ustaleniu istnienia omawianych okoliczności winien odstąpić od przesłuchania takiej osoby w charakterze świadka². Przesłanki uznania pewnych osób za niezdolne do bycia świadkiem mają więc charakter czysto faktyczny będący przykładem pewnej ułomności, przy czym np. osoba niewidząca może być świadkiem w zakresie tego co słyszała o ile ten sposób przekazywania informacji jest możliwy, choćby nawet był zakłócony niemożnością przekazania informacji w sposób bezpośredni np. za pośrednictwem tłumacza języka migowego³.

Zdolność do prawidłowego spostrzegania nie wystarcza do tego, aby występować w roli pełnowartościowego świadka. Niezbędna jest również zdolność do komunikowania poczynionych spostrzeżeń⁴. Komunikowanie jest jedną z zasadniczych postaci interakcji polegającą na przekazywaniu informacji dotyczącej stanów rzeczy i zdarzeń w świecie otaczającym jednostkę lub w samej jednostce za pomocą słów, symboli-znaków, gestów czy też mimiki⁵. Niezdolność do przekazywania swoich spostrzeżeń z reguły jest powiązana z niemożnością postrzegania i spowodowana jest zaburzeniami czynności psychicznych i psychofizycznych⁶. W psychologii wyróżnia się dwie formy komunikacji interpersonalnej: komunikację odruchową (reflexive communication) i komunikację celową (purposive communication). Komunikacja odruchowa obejmuje stereotypowe zachowania zawierające w sobie informacje, ale ich celem nie jest przekazanie tych informacji (np. śmiech lub płacz. Z punktu widzenia procesowego interesująca jest komunikacja celowa, którą dana osoba uruchamia z zamiarem oddziaływania na odbiorcę informacji, a z kolei odpowiedź odbiorcy wpływa na dalszą komunikację⁷. Zaburzenie w komunikacji na tle przepisu art. 82 k.p.a. należy odnosić tylko i wyłącznie do komunikacji celowej koncentrując się na zachowaniach werbalnych, tj. polegających na posługiwaniu się językiem⁸.

II. Wśród przyczyn powodujących zaburzenia zarówno spostrzegania jak i komunikowania możemy wyróżnić przyczyny o charakterze psychicznym oraz fizycznym. Zaburzenia spostrzegania o podłożu psychicznym w postaci lekkiej polegają na nierozpoznawaniu przedmiotów lub zniekształcaniu cech przedmiotów rozpoznanych prawidłowo, natomiast w przypadkach cięższych są rozpoznawalne błędnie (iluzje) a nawet fałszywie (omamy)⁹. Zaburzenia spostrzegania natury fizycznej polegają na wyłączeniu lub upośledzeniu odbierania określonych wrażeń (np. jasności, barwy dźwięku itp.) pomimo istnienia w świecie zewnętrznym wywołujących je u zdrowych ludzi

¹ K. Knoppek, Niezdolność do spostrzegania lub przekazywania spostrzeżeń jako okoliczność wyłączająca świadka od składania zeznań w postępowaniu cywilnym, „Nowe Prawo” 1982, nr 1-2, s. 83.

² Tamże, s. 84.

³ Cz. Martysz w: G. Łaszczycza, C. Martysz, A. Matan: Postępowanie administracyjne ogólne, Warszawa 2003, s. 529.

⁴ Z. R. Kmiecik, Oświadczenia procesowe..., s.173.

⁵ W. Szewczuk, Atlas psychologii, Warszawa 1979, s. 279.

⁶ K. Knoppek, Niezdolność ..., s. 85.

⁷ L. L. Davidoff, Introduction to Psychology, New York, 1987, s. 234 i 235 za Z. R. Kmiecik, Strona jako podmiot oświadczeń procesowych w postępowaniu administracyjnym, Warszawa 2008, s. 85.

⁸ Zachowania niewerbalne to przede wszystkim parajęzyk (wysokość głosu, tembr mówienia), mimika twarzy, gesty, motoryka całego ciała, gesty połączone z dotykiem innej osoby (uścisk dłoni). Z. Kmiecik, Strona jako podmiot oświadczeń procesowych w postępowaniu administracyjnym, Warszawa 2008, s. 85.

⁹ Z. R. Kmiecik, Oświadczenia procesowe..., s. 177.

bodźców. Z punktu widzenia problematyki postępowania administracyjnego przeszkodą w składaniu wartościowych zeznań będą głównie zaburzenia w przyjmowaniu wrażeń słuchowych i wzrokowych tj. głuchoniemota i ślepotą¹.

Do zaburzeń o podłożu psychicznym, które uniemożliwiają lub przynajmniej utrudniają prawidłową komunikację spostrzeżeń zaliczamy zaburzenia myślenia (rozkojarzenie, rezonerstwo, gonitwa myśli, zaburzenia mowy niewynikające z zaburzeń myślenia (jąkanie się), zaburzenia pamięci (amnezja, konfabulacja) oraz zaburzenia motoryki (abulia)².

Niezdolność komunikowania się uwarunkowana przyczynami fizycznymi sprowadza się do zaburzeń mowy (niemota) przy jednoczesnej niepiśmienności (analfabetyzm) i nieznanomości języka migowego³.

Należy podkreślić, że na gruncie postępowania administracyjnego brak jest przepisów ograniczających możliwość składania zeznań w charakterze świadka ze względu na wiek. Słusznie zauważa B. Adamiak, że „zdolność do występowania jako świadek w sprawie art. 82 k.p.a. uzależnia od zdolności do spostrzegania lub komunikowania swoich spostrzeżeń, nie uzależnia jej od zdolności do czynności prawnej. Tak więc małoletni, jak i osoby ubezwłasnowolnione mogą być w sprawie świadkiem, jeżeli wedle oceny organu orzekającego mają one zdolność do spostrzegania i komunikowania swoich spostrzeżeń”⁴. Oczywiście oceniając zeznania małoletniego a także osoby cierpiącej na schorzenie psychiczne, które nie umożliwia całkowicie składania zeznań w charakterze świadka organ musi wykazywać się szczególną ostrożnością i winien brać pod uwagę całokształt okoliczności w jakich składane są zeznania⁵.

III.Problemem praktycznym, który wynika z treści art. 82 ust. 1 k.p.a. jest kwestia sprawdzenia przez organ, czy zachodzi przesłanka uzasadniająca niemożność składania zeznań przez daną osobę. Należy udzielić odpowiedzi na pytanie, czy organ fakt niezdolności spostrzegania i komunikowania swoich spostrzeżeń bada samodzielnie czy też może posiłkować się opinią biegłego psychologa. Art. 192 § 4 kodeksu postępowania karnego stanowi, że dla celów dowodowych można również świadka za jego zgodą, poddać oględzinom ciała i badaniu lekarskiemu lub psychologicznemu. W przepisach procedur zarówno administracyjnej jak i cywilnej brak jest analogicznego przepisu, omawiana problematyka nie stała się również przedmiotem orzecznictwa a i dorobek doktryny w omawianym zakresie nie pozwala przyjąć jednoznacznego stanowiska.

Zgodnie z treścią art. 84 k.p.a. gdy w sprawie są wymagane wiadomości specjalne organ administracji publicznej może zwrócić się do biegłego lub biegłych o wydanie opinii. Art. 278 § 1 k.p.c. upoważnia sąd w wypadkach wymagających wiadomości specjalnych do wezwania jednego lub kilku biegłych w celu zasięgnięcia ich opinii, po uprzednim wysłuchaniu stron co do liczby i sposobu wyboru biegłych.

S. Hanausek dopuszcza korzystanie w toku postępowania cywilnego z opinii biegłego psychiatry nie tylko w sytuacji, gdy mamy do czynienia z zaburzeniami zdrowia natury psychicznej uzasadniającymi powzięcie wątpliwości co do

¹ Tamże, s. 177.

² Z. R. Kmieciak, Strona jako podmiot ..., s. 90.

³ Tamże, s. 90.

⁴ B. Adamiak w: B. Adamiak, J. Borkowski, Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz, Warszawa 2016, s. 398.

⁵ W. Siedlecki, : Postępowanie cywilne. Zarys wykładu, Warszawa 1977., s. 241.

sposobu postrzegania i komunikowania faktów, ale również gdy zeznania składane są przez osoby małoletnie lub osoby w podeszłym wieku. Autor swoje rozważania odnosi co prawda do przesłuchania strony, ale wydaje się, że tym bardziej można odnosić je do przesłuchania świadka¹. Zdaniem K. Knoppka zaprezentowany wyżej pogląd jest nieuzasadniony. Zdaniem autora przedmiotem opinii biegłego mogą być tylko i wyłącznie okoliczności faktyczne sprawy i wiedza specjalistyczna, zaś biegły nie może opiniować innego środka dowodowego². Swoje twierdzenie uzasadnia istnieniem art. 292 k.p.c. oraz 254 k.p.c., który dopuszcza przeprowadzenie oględzin a także zbadanie prawdziwości pisma przy udziale biegłego, co zdaniem autora wskazuje, że ustawodawca celowo zezwolił sądowi na korzystanie z opinii biegłego tylko w tych miejscach, gdy przeprowadzenie dowodu bez udziału biegłego byłoby dla sądu zbyt trudne, natomiast tam gdzie zdaniem ustawodawcy trudność ta nie zachodzi brak jest ustawowych podstaw do skorzystania z opinii biegłego³.

Dokonanie rozstrzygnięcia omawianego problemu również na gruncie postępowania administracyjnego nie jest sprawą prostą. E. Iserzona słusznie podkreśla, że w postępowaniu administracyjnym, inaczej niż w postępowaniach sądowych, pracownik organu nie jest prawnikiem, tylko osobą zazwyczaj specjalizującą się w danym zagadnieniu, mimo to odczuwa jednak potrzebę skonfrontowania własnej wiedzy z wiedzą posiadającą wiadomości specjalne. Stąd też zdaniem autora w postępowaniu administracyjnym potrzeba zasięgnięcia opinii biegłego jest „uznaniem determinowanym tylko charakterem sprawy i sumiennością osoby orzekającej w sprawie”⁴. Należy więc przyjąć iż dokonana przez organ ocena powinna być oceną racjonalną, ale w żadnym wypadku dowolną⁵. Zwraca na to uwagę SN, który w wyroku z dnia 25 stycznia 1996 roku orzekł „ocena stanu zdrowia podatnika wymaga wiadomości specjalnych. Jeżeli zatem organ zamierzał kwestionować dowody przedstawione na tę okoliczność, zgodnie z art. 84!1, zobowiązany był przeprowadzić dowód z opinii lekarskiej oceniający stan zdrowia skarżącego w dacie zaprzestania działalności gospodarczej”⁶. W omawianym wyroku sąd nakazał organowi skorzystać z opinii biegłego w przedmiocie stanu zdrowia świadka, ponieważ miało to kluczowe znaczenie dla samego rozstrzygnięcia sprawy. Wątpliwości nadal budzi kwestia czy organ może zlecić biegłemu lekarzowi zbadanie stanu zdrowia osobie będącej świadkiem w postępowaniu. W postępowaniu administracyjnym jak w żadnym innym postępowaniu zasada prawdy obiektywnej jest zasadą o kluczowym a także nadrzędnym charakterze. Wydaje się, że brak jest w przepisach k.p.a. unormowań zakazujących powoływania biegłego w celu utwierdzenia organu co charakteru określonych środków dowodowych. Prawda obiektywne odnosi się bowiem nie tylko do samej fazy rozstrzygnięcia, ale do wszystkich czynności podejmowanych w toku postępowania. Stąd należy przyjąć, że na gruncie przepisów k.p.a. organ przy powzięciu uzasadnionych wątpliwości odnośnie zdolności świadka do spostrzegania i komunikowania swoich spostrzeżeń

¹ S. Hanausek, Dowód z przesłuchania stron w polskim procesie cywilnym, „Studia Cywilistyczne” ,tom XVIII, Kraków 1971, s. 138 i s. 155.

² K. Knoppek, Niezdolność ..., s. 88.

³ Tamże, s. 99.

⁴ E. Iserzon w: E. Iserzon, J. Starościak, Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz, teksty, wzory i formularze, Warszawa 1970 r., s. 175.

⁵ R. Suwaj, Postępowanie dowodowe w świetle przepisów Kodeksu postępowania administracyjnego, Ostrołęka 2005r., s. 74-75.

⁶ Wyrok NSA z dnia 25 stycznia 1996 roku, SA/Wr 830/95, Lex nr 26592.

ma możliwość skorzystania z opinii biegłego psychiatry, który jest władny do dokonania omawianej oceny w o wiele większym stopniu niż pracownik organu administracji publicznej.

Należy przy tym podkreślić, iż zgodnie z ogólnie przyjętym stanowiskiem doktryny a także orzecznictwa przedmiotem opinii biegłego mogą być wszystkie opinie dotyczące stanu faktycznego, w związku z czym jedynie ocena prawna faktów nie jest dopuszczalna. Trudno nie zauważyć, iż kwestia stanu zdrowia osoby mającej składać zeznania w charakterze świadka w żadnym wypadku nie może być uznana za ocenę prawną a jest tylko i wyłącznie oceną faktów, co do których dopuszczalne jest skorzystanie z opinii biegłego.

Bibliografia

1. B. Adamiak, J. Borkowski, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*,
2. L.L. Davidoff, *Introduction to Psychology*, New York, 1987 r.
3. S. Hanausek, *Dowód z przesłuchania stron w polskim procesie cywilnym*, Studia cywilistyczne, t. XVIII, Kraków 1971 r
4. D.O. Hebb, *Podręcznik psychologii*, Warszawa 1969 r, przeł. J. Siuta
5. E. Iserzon, J. Starościak, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz, teksty, wzory i formularze*, Warszawa 1970 r.
6. Z. R. Kmiecik, *Oświadczenia procesowe stron w ogólnym postępowaniu administracyjnym*, Lublin 2008.
7. Z. R. Kmiecik, *Strona jako podmiot oświadczeń procesowych w postępowaniu administracyjnym*, Warszawa 2008.
8. K. Knoppek, *Niezdolność do spostrzegania lub przekazywania spostrzeżeń jako okoliczność wyłączająca świadka od składania zeznań w postępowaniu cywilnym*, Nowe Prawo, 1982, nr 1-2.
9. G. Łaszczycza, C. Martysz, A. Matan: *Postępowanie administracyjne ogólne*, Warszawa 2003.
10. W. Siedlecki: *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 1977.
11. R. Suwaj, *Postępowanie dowodowe w świetle przepisów Kodeksu postępowania administracyjnego*, Ostrołęka 2005.
12. R. Suwaj, *Wydawanie decyzji administracyjnych*, Wrocław 2007
13. W. Szewczuk, *Atlas psychologii*, Warszawa 1979..
14. M. Szymczak (red.), H. Szkiładź, H. Ambroziak-Więckowska: *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1999, t. II, s. 870; t. III,.